

rokú čitateľskú verejnosť. Škoda, že medzi ňou a slovenskými čitateľmi stojí jazyková bariéra, lebo im má veľa čo povedať. Latinsko-americké národy, podobne ako Slováci, hľadajú vlastnú sociálnu a kultúrnu identitu v dnešnom zložitom svete. Vzájomná výmena životných pocitov a skúseností preto môže byť pre obidve strany veľmi užitočná a poučná.

Positívne treba ohodnotiť aj to, že Š. Polakovič, ktorý žil dlhé roky za hranicami svojej vlasti, nestratil duchovný kontakt so slovenskou kultúrou. Práca je presýtená láskou a úctou k nej a k jednému z jej najvýznamnejších predstaviteľov, L. Štúrovi, ktorého bohaté myšlienkové dedičstvo autor prostredníctvom tohto diela sprostredkúva celému svetu a zároveň ho ďalej rozvíja.

Paulína Šišmišová

PARALELY MEDZI INDIVIDUÁLNYM A KULTÚRNYM VÝVOJOM

S. FREUD: O človeku a kultúre. Praha, Odeon 1990, 444 s.

Freudovo myšlienkové dedičstvo, terapeutické postupy psychoanalýzy, ba aj celé formulácie a obrazy sú dnes takou samozrejmom súčasťou kultúry, že nevôľa, ktorú tento prúd a jeho tvorca na prelome 19. a 20. storočia vzbudili, je pre nás takmer nepochopiteľná. Kauza Freud môže poslúžiť ako ilustrácia Zweigovej myšlienky, že „jedným víťazstvom nejakej idey, ktoré sme ochotní akceptovať, je jej premena v život“.

V našich pomeroch je autentické Freudovo dielo takmer neznáme. V slovenčine máme len jediný preklad z pera T. Münza, ktorý v roku 1966 sprístupnil *Totem a tabu*. Z tohto aspektu je recenzovaná kniha dvojnásobným prínosom: jednak sprístupňuje texty presahujúce medicínsko-psychiatrický rozmer Freudovho odkazu, jednak ponúka obraz o zakladateľovi psychoanalýzy a jeho koncepcii bez povinných marxisticko-leninských ideologických barličiek.

Ťažiskom výberu sú štúdie zamerané na problémy všeobecnej antropológie a kultúry. Podľa povahy traktovaných otázok sú texty členené do štyroch kapitol, doplnených zasväteným a podrobným doslovom, bibliografiou, vecným a menným viacjazyčným registrom — všetko od J. Stromšíka.

Prvá kapitola približuje osudy psychoanalýzy podľa autobiografického líčenia samého Freuda (*O sobě a psychoanalýze, Dovětek 1935*, s. 9—55).

S názorom na psychiku v zmysle istého energetického mechanizmu, v ktorom sú rozlíšené štruktúry Ja, Ono, Nadja, sa čitateľ zoznámí v druhej kapitole (*Kulturní sexuální morálka a moderní nervozita, Básník a lidská fantazie, Formulace k dvěma principům psychického dění, Já a Ono*, s. 61—98). Libido ako konkrétny výraz sexuálneho pudenia, ktoré dynamizuje psychické prejavy, vytesnenie, sublimácia, princíp slasti a princíp reality, napätie medzi Erótom a pudom k smrti — to sú v kocke hlavné témy textov v tejto časti knihy. Z predložených úvah možno rekonštruovať pôvodný Freudov prístup k sexualite: 1. Freud zreteľne odlíšil sex a rozmnožovaciu funkciu; 2. formy sexuality Freud neviazal výlučne na genitálie, ale rozmanitú paletu sexuálnych prejavov identifikoval v celom priebehu ľudského života, ranný detský vek nevynímajúc. Tieto tézy asi najviac iritovali rigidné moralizujúce myslenie Freudových odporcov.

Hoci Freud nekoncipoval nijakú ucelenú teóriu umenia a estetiky, jeho dielo je preniknuté podobenstvami, metaforami a príkladmi zo sféry umeleckej tvorby a ozvena psychoanalýzy rezonuje v umení dodnes. Z ukážok z tretej časti (*Motiv volby skřínek, Dostojevskij a otcovražda, Řeč k udělení Goethovy ceny*, s. 141—171) vysvitá, že Freud svoje psychoanalytické techniky aplikuje na umelcov a ich tvorbu skôr v smere rozboru podnetov, motivácie zrodu umeleckého diela než v smere interpretácie artefaktu samého. Napriek tomu, že s paralelou medzi umelcom a neurotikom nemusíme súhlasiť, sú štúdie tejto kapitoly zaujímavým svedectvom psychoanalytických postupov. Osobitne zaujme výklad charakteru a osobnosti Dostojevského. Kvôli úplnosti treba dodať, že Freud reflektoval medze svojho prístupu k umeleckej produkcii a sám konštatoval, že „bohužel, pred problémom básníka analýza kapituluje“ (s. 151).

Skutočnosť, že Freudove uvažovanie nemá len historickú hodnotu, ale že oslovuje aj dnešného čitateľa, dokladá štvrtá kapitola. Text *Časové poznámky o válce a smrti* (s. 175—200) diagnostikuje rozčarovanie a zmenený postoj k smrti, ktoré so sebou priniesol vývoj po prvej svetovej vojne. Freud upozorňuje, že nároky intelektu zoči-voči afektívnym záujmom a regresu psychiky k primitívnejším stupňom problematizujú účinnosť kultúrnych zábran. V tomto smere je cenným dokumentom aj Freudova odpoveď na list A. Einsteina *Proč válka?* z roku 1932. Freud vonkoncom nepochybuje, že vzhľadom na pudovú prirodzenosť človeka je snaha podriadiť túto výbavu bezo zvyšku diktátu rozumu len zbožným želaním, ale zároveň tvrdí, že treba v rámci kultúry hľadať primerané adekvátne spôsoby kanalizácie inštinktov a tak zabrániť, aby sa nevybíjali v podobe ničivých vojen. „Vše, co podporuje rozvoj kultury, pracuje též proti válce“ (s. 205).

V štúdiu *Psychologie masy a analýza Já* (s. 210—276) vychádzajúc zo svojej interpretácie psychiky a najmä pomocou pojmu libida a libidonózných vzťahov sa Freud pokúsil vysvetliť formovanie masy (davu). Rozvíjajúc vlastné predstavy na margo más autor podrobne glosuje koncepcie Le Bona, McDougalla a Trottera so zreteľom na dve črty: 1. vzhľadom na vystupňovanú afektivitu davu; 2. vzhľadom na oslabenú racionálnu kontrolu správania. Freud operuje pojmami sugescie, identifikácie a na základe tvrdenia, že masy najlepšie charakterizujú libidonózne vzťahy medzi členmi masy, skúma pomer medzi vodcom a masou. „... vzájemná vazba jednotlivcú patřících k mase má povahu práve takovete identifikace na základě závažného společného afektivního postoje a můžeme se domnívat, že tímto společným rysem je vazba na vůdce“ (s. 243). Zvažujúc afektívne účinky identifikácie Freud opisuje dve základné formy splňajúce kritériá primárnej masy: armádu a cirkev. V spojitosti s rozlíšením medzi identifikáciou Ja a nahradením ideálu Ja nejakým objektom sa formuluje pravidlo konštituovania sa masy: „Takováto primární masa představuje jistý počet jednotlivcú, kteří na místo svého jáského ideálu dosadili jeden a týž objekt a následkem toho se navzájem identifikovali ve svém Já“ (s. 250).

Náboženské predstavy, ich psychologické pôsobenie v kultúre Freud hodnotil ako ilúzie, o čom sa možno presvedčiť v štúdiu *Budoucnost jedné iluze* (s. 276—310). V stati *Nespokojenost v kultuře* (s. 316—380) Freud upresnil svoj výklad náboženstva ako ilúzie, ktorá za cenu oslabenia rozumu, deformácie reality a psychického infantilizmu chráni individuum pred neurózou. Bez obvyklého pátosu Freud v kultúre videl prostriedok potláčania a regulácie in-

štinktívnych asociálnych a protikultúrnych dispozícií človeka. „Slovo kultura označuje celý souhrn výtvorů a zařízení, jimiž se náš život vzdálil od života našich zvířecích předků a jež slouží dvěma účelům: ochraně člověka před přírodou a uspořádání vztahů lidí mezi sebou“ (s. 336). Z napätia medzi pudovou výbavou a kultúrnym vývojom sa rodí fatálna výzva pre ľudstvo: „Osudovou otázkou ľudského druhu se mi zdá být, zda a jakou měrou se jeho kulturnímu vývoji podaří zvládnout v soužití poruchy zaviňované lidskou agresivitou a pudem sebezničení“ (s. 374).

Freudov prínos pre naše storočie je naozaj úctyhodný. Jeho dielo nielen čo do obsahu, ale aj čo do metódy zlučuje paradoxne dve črty, mimochodom príznačné aj pre osobnosť Freuda: na jednej strane úporná snaha o striktné vedecké vysvetlenie, na strane druhej istá neodškrípateľná múzická črta.

Postupom, technikám a aplikáciám psychoanalýzy možno zaiste kadečo vyčítať (napr. spôsob generalizácie, tautologické vysvetlenia, preceňovanie sexuality a i.), ale aj tu v plnom rozsahu platí, že práve miera odporu, ktorú daná idea vyvolá, je meradlom jej sily. Napriek všetkým výhradám a kritike Freud nepochybne patrí k tým mysliteľom, ktorí svojou „hrou ducha“ vyjadrili dobu a jej problémy. Výpovedná hodnota Freudovho diela však svoju dobu prežila a núti k zamysleniu aj dnešného čitateľa.

Tatiana Sedová

O PERSPEKTÍVACH FEMINISTICKEJ FILOZOFIE

Feminist Perspectives in Philosophy (Feministické perspektívy vo filozofii). Ed.: M. Griffiths and Whitford. Bloomington and Indianapolis, Indiana University Press 1988, 223 s.

Zatiaľ čo feminizmus ako spoločensko-politické hnutie orientované na praktické ciele má už svoju históriu, uplatňovanie feministickej perspektívy v teoretickej reflexii (filozofickej alebo špeciálnovednej — napr. v sociologickej, psychologickej a pod.) — sa ešte stále stretáva s rôznymi prekážkami a zo strany tradičného myslenia, zakotveného v našej kultúre, občas až s nepokrytou averziou. Napriek širokému spektru názorov vnútri feminizmu darí sa však postupne vyprofilovávať tento relatívne nový typ rodovo diferencovaného myslenia, vyčleňovať jeho základné problémové okruhy i prístupy k nim, utvárať a precizovať vlastný pojmový aparát, hľadať jeho miesto v celkovom kontexte moderného myslenia a kultúry vôbec.

Otázka, či je oprávnená existencia feministickej filozofie, vychádzajúcej z predpokladu o rodovej (pohlavnej) podmienenosti každého druhu vzťahovania sa k skutočnosti, znie dnes už aspoň v nemalej časti sveta — anachronicky; pozornosť sa skôr sústreďuje na špecifiká tejto filozofie a im zodpovedajúce úlohy, ktoré môže plniť.

Príspevkom k ujasneniu špecifických prvkov feministickej filozofie je aj kolektívna monografia *Feminist Perspectives in Philosophy*, ktorú edične pripravili M. Griffithsová a M. Whitfordová a ktorá poskytuje aspoň čiastočný prehľad o vývinových tendenciách súčasnej anglofónnej feministicky orientovanej filozofie.

V úvodnej informačnej štúdii obe editorky zdôrazňujú potrebu rekon-